

Dr Dariusz Andrzej Magierek
Wydział Humanistyczny
Politechnika Koszalińska
ORCID: 0000-0002-7835-3282
dariusz.magierek@tu.koszalin.pl

ZAGROŻENIA FIZYCZNE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH RUCHOWO W KONTEKŚCIE *HUMAN SECURITY*

Streszczenie

Artykuł analizuje problematykę zagrożeń fizycznych, z którymi mierzą się osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi w kontekście „*human security*”. Przyjęto założenie, że niedostosowanie przestrzeni publicznej do ich potrzeb prowadzi do obniżenia subiektywnego poczucia bezpieczeństwa. W sposób całościowy przedstawione zostały czynniki wpływające na funkcjonowanie tej grupy w społeczeństwie. Analiza literatury przedmiotu, dokumentów i danych zastanych oraz opis jakościowy zjawisk społecznych uzupełnione analizą formalno dogmatyczną pozwoliły potwierdzić hipotezę badawczą i wskazały na potrzebę dalszych działań na rzecz likwidacji barier oraz budowania inkluzyjnego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: human security, osoby z niepełnosprawnością ruchową, bezpieczeństwo fizyczne, przestrzeń publiczna, wykluczenie, bariery fizyczne.

WPROWADZENIE

Koncepcja *human security* nie jest alternatywą dla bezpieczeństwa narodowego. Zarówno bezpieczeństwo człowieka, jak i bezpieczeństwo państwa nie wykluczają się, a jedynie wzajemnie uzupełniają. Nie można mówić o bezpieczeństwie państwa, gdy brak jest poczucia bezpieczeństwa u jego obywateli i odwrotnie¹. Jednocześnie bezpieczeństwo nie jest stanem stabilnym i nie można całkowicie wyeliminować zagrożeń. Natomiast bezpieczeństwo osobiste polega na stworzeniu człowiekowi (jednostce)

¹ A. Urbanek, Ludzki wymiar bezpieczeństwa, [w:] Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa, A. Urbanek [red.], Słupsk 2013, s. 50.

warunków pozwalających na rozwój osobisty i samorealizację. Bezpieczeństwo strukturalne odnosi się natomiast do strony instytucjonalnej i organizacyjnej życia społecznego w kontekście lokalnym, państwowym, regionalnym i międzynarodowym². Zatem bezpieczeństwo jednostki w znacznym stopniu zależy od szeroko rozumianego poziomu bezpieczeństwa państwa. Z tego powodu, analizując bezpieczeństwo osobiste obywateli, należy brać pod uwagę szereg czynników kontekstowych, w tym również charakterystykę jednostek. W tym kontekście szczególną grupę stanowią osoby niepełnosprawne ruchowo, dla których czynniki neutralne pod względem bezpieczeństwa dla pozostałej części społeczeństwa mogą stanowić zagrożenie.

W związku z tym celem niniejszego artykułu jest zbadanie, w jaki sposób zagrożenia fizyczne dla osób niepełnosprawnych ruchowo, w kontekście *human security*, mogą wpływać na bezpieczeństwo personalne tych osób. Natomiast przyjęta hipoteza badawcza zakłada, że niedostosowanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo znacząco obniża ich poczucie bezpieczeństwa. W celu jej weryfikacji dokonano analizy literatury przedmiotu, przeprowadzono analizę dokumentów i danych zastanych. Metodologia została uzupełniona opisem jakościowym i interpretacją zjawisk społecznych. Natomiast w celu przeprowadzenia analizy obowiązujących przepisów prawa zastosowano metodę dogmatyczno-prawną.

HUMAN SECURITY A WYZWANIA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Wiek XX to okres kształtowania się pozytywnej społecznej percepcji człowieka ze zróżnicowanymi zdolnościami, to czas budowania humanistycznego myślenia o niepełnosprawności i o osobach niepełnosprawnych. Wątpliwości budzi jednak czy dokonujące się zmiany są na tyle wystarczające, by w XXI wieku problem niepełnosprawności i osób

² K. Kołodziejczyk, Bezpieczeństwo. Kontekst personalno-aksjologiczny, „Zeszyty Naukowe WOSWL” 2009, nr 1, s. 134-140.

niepełnosprawnych uznać za rozwiązany. Tym bardziej, że, wbrew pierwotnym założeniom, współczesny świat jest pełen zagrożeń³.

Współczesny świat nie tylko staje się, ale już jest „globalną wioską”. W tym, na pozór uporządkowanym świecie, człowiek, by przetrwać, musi odnaleźć właściwe sobie miejsce. Ogólnie nie jest to łatwe, a szczególnie trudne dla osób z różnymi ograniczeniami, zaburzeniami, niepełnosprawnością. Człowiek podejmuje zadania na miarę swoich czasów i na miarę swoich możliwości. W tym wyzwaniu coraz bardziej zarysowuje się dystans pomiędzy tym, co może osiągnąć osoba pełnosprawna, a tym, co jest w zasięgu możliwości osoby niepełnosprawnej. Należy zatem podjąć próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie czy, i na ile, społeczeństwo potrafi ten dystans zmniejszyć i go ograniczyć.

Jeżeli osobę niepełnosprawną charakteryzują cechy tożsamości pozytywnej, m.in. przekonanie, że własne działania mają wpływ na przebieg życia, na kształt codzienności, będzie ona aktywnie szukać środków poprawy swego stanu, zwracać się o pomoc do innych, stosować przepisane leczenie czy terapię i równocześnie starać się zajmować czymś pożytecznym lub przyjemnym, tym co jest możliwe w jej sytuacji. Jak wskazują wyniki badań, ta aktywna strategia występuje rzadziej przy tożsamości określonej jako negatywna, którą niejednokrotnie charakteryzują się osoby niepełnosprawne⁴. Oczywiście pomoc innych ludzi, zrozumienie przez nich sytuacji, obecność są ważnymi czynnikami przeciwdziałającymi stanom depresyjnym, które mogą występować przy niesprawności. Zatem wydaje się być uzasadnionym postawienie tezy, iż społeczeństwo winno przeciwdziałać tym nierównościom. Dotyczy to również przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu i zapewnienia równego dostępu do usług cyfrowych⁵.

³ A. Pieczywok, Złożoność zagrożeń egzystencji człowieka – wybrane zagadnienia, „Ius et Securitas” 2024, nr 1, s. 6.

⁴ B. Wojcieszke, B. Stajniak, Psychologia godności. Zarys koncepcji teoretycznej, [w:] Od myśli do decyzji i działań, D. Doliński, B. Weigl [red.], Warszawa 2001, s.10.

⁵ E. M. Włodyka, Odbiór społeczny bezpieczeństwa realizacji polityk publicznych państwa w obszarze e-administracji: studium przypadku, „Ius et Securitas” 2024, nr 1, s. 72.

Postęp technologiczny pozwala coraz częściej zastępować czynności fizyczne człowieka działaniem aparatury; w tym kontekście pomoc niepełnosprawnym jest więc możliwa. Natomiast problemem jest częste traktowanie osób niepełnosprawnych jako grupy mniejszościowej. Tymczasem niepełnosprawność jest uniwersalnym doświadczeniem, zwłaszcza w czasach bardzo szybkich zmian zachodzących w społeczeństwie. Jednocześnie konieczność nabywania nowych sprawności i umiejętności jest permanentna. Dotyczy to zwłaszcza nowoczesnych technologii, które powodują, że osobom nienadążającym za zmianami grozi wykluczenie społeczne. Należy również pamiętać o tym, że społeczeństwo demokratyczne, jeżeli nie chce utracić wartości, na których opiera się jego tożsamość zbiorowa, jest zobowiązane udzielać pomocy, a nie kategoryzować, dyskryminować czy wykluczać. O ile samopozbawienie godności jest, jak nazwa wskazuje, spowodowane przez jednostkę (często w sposób niezamierzony), o tyle odebranie godności przez innych może nastąpić w wyniku obrazy, upokorzenia lub dehumanizacji. Obraza polega na wykazywaniu, że jednostka nie ma definicyjnych cech człowieka czy też cech członka kategorii społecznej. Upokorzenie jest działaniem o podobnym celu, ale ma bardziej bierny w porównaniu z obrażą charakter i może polegać na zaniechaniu, np. lekceważeniu lub celowym pominięciu jednostki. Dehumanizacja może polegać na pośrednim oddziaływaniu na jednostkę poprzez kształtowanie warunków, w jakich zmuszona jest ona przebywać. Często są to bardzo złe warunki⁶. Warunki te to również dostępność do usług cyfrowych⁷.

BARIERY FIZYCZNE JAKO ŹRÓDŁO ZAGROŻEŃ

Zagrożeniem fizycznym jest niedostosowanie infrastruktury terenowej do potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych. Ludzie niepełnosprawni funkcjonują w określonej przestrzeni. Organizację przestrzeni osoby

⁶ B. Wojcieszke, B. Stajniak, Psychologia..., s.11.

⁷ K. Kaczmarek, Digital Competencies of the General Public and the State's Vulnerability to Cyberspace Threats, [w:] The Public Dimension of Cybersecurity, M. Karpiuk, J. Kostrubiec [red.], Maribor 2022, s. 34.

niepełnosprawne odbierają i oceniają jako dostosowanie lub niedostosowanie do ich potrzeb. W związku z tym pojawia się termin „bariera” jako wyraz niepokonywalności przestrzeni⁸, który pochodzi z języka francuskiego (barriere) i oznacza przeszkodę⁹. Zatem bariery to wszelkie przeszkody, które utrudniają bądź uniemożliwiają osobom niepełnosprawnym samodzielne, aktywne życie zgodnie z ich ambicjami i predyspozycjami¹⁰.

Bariery można podzielić na społeczne i fizyczne, a te z kolei na fizjograficzne oraz techniczne (w tym architektoniczne, urbanistyczne, komunikacyjne i funkcjonalne)¹¹. Osoby niepełnosprawne mają najczęściej do czynienia z barierami fizjograficznymi. Są one związane bezpośrednio z naturalnym, pierwotnym otoczeniem człowieka: niekorzystne ukształtowanie terenu (spadki, skarpy, rowy), nieodpowiedni rodzaj gruntu (piaszczysty, kamienisty, grząski) oraz przeszkody terenowe (zbiorniki wodne, skały, zakrzewienia, zadrzewienia)¹². Inną grupę stanowią bariery techniczne – komunikacyjne, występujące w środkach komunikacji, związane z nieprzystosowaniem wagonów kolejowych, pojazdów, dworców oraz złą lokalizacją przystanków; urbanistyczne, związane z układem ciągów komunikacyjnych, sygnalizacją świetlną na skrzyżowaniach i przejściach dla pieszych, miejscami parkingowymi, oznakowaniem oraz innymi składowymi zależnymi od zabudowy naszych miast i osiedli¹³; – architektoniczne, związane z architekturą budynku, w którym mieszkają i funkcjonują osoby niepełnosprawne, a więc drzwiami, schodami, urządzeniami sanitarnymi i innymi stanowiącymi integralną część budynku; – funkcjonalne, obejmujące wszystkie te przeszkody dla osoby niepełnosprawnej, które wynikają ze

⁸ C. Kotela, Miasta bez barier. Opracowania urbanistyczne dotyczące przystosowania miast do potrzeb osób niepełnosprawnych, [w:] Auxilium Sociale – Wsparcie Społeczne, 1997, nr 3-4, wkładka informacyjna s. 1.

⁹ M. Garbat, Środowisko fizyczne i społeczne osób niepełnosprawnych, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja” 2003, nr 1, s. 19.

¹⁰ Wytyczne likwidacji barier urbanistyczno-architektonicznych finansowanych ze środków PFRON, Warszawa 1994, s. 5.

¹¹ Wytyczne likwidacji..., s. 19-20.

¹² K. Jaranowska, Osoby niepełnosprawne w środowisku miejskim, Warszawa 1996, s. 37.

¹³ K. Jaranowska, Osoby niepełnosprawne..., s. 20.

standardowego, typowego (dla osoby sprawnej) montażu czy działania wszelkich przedmiotów, itp.

Osoby niepełnosprawne mogą napotkać wiele barier, zarówno tych architektonicznych jak i społecznych, które utrudniają im normalne funkcjonowanie. Dla wielu osób niepełnosprawnych każdy dzień jest nie lada wyzwaniem, przed którym muszą stanąć, aby móc normalnie funkcjonować oraz aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym. Bardzo często zdarza się, że owe bariery stanowią przyczynę braku aktywnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu publicznym, korzystania przez nich z przysługujących im praw, a nawet braku jakichkolwiek wyjść m.in. na spotkania ze znajomymi.

Osoby niepełnosprawne często zniechęcone ciągłymi utrudnieniami wycofują się z życia, większość swojego czasu spędzając w domu. Dla osób sprawnych czynności dnia codziennego są błahostką, natomiast dla osób niepełnosprawnych mogą być ogromnym problemem. Napotykanie na co dzień na przeszkody w postaci utrudnień m.in. architektonicznych, dezorganizują oraz hamują osobom niepełnosprawnym dojście do samodzielności czy rozpoczęcie satysfakcjonującego życia.

Najczęściej spotykanymi barierami związanymi z architekturą przestrzenną są: zbyt wąskie drzwi oraz wejścia i korytarze, zbyt małe powierzchnie pomieszczeń sanitarno-higienicznych, różnice poziomów - czyli schody i stopnie, niedostosowane windy lub ich brak oraz niedostateczna informacja dźwiękowa i wizualna. Mimo, iż coraz więcej nowo powstających budynków zostaje wyposażona w urządzenia dla osób niepełnosprawnych, nie zawsze są one traktowane tak samo jak rozwiązania dla osób sprawnych. Jedyną grupą, w której raczej nie występują tego typu problemy, są duże obiekty handlowe, najczęściej spotykane budynki parterowe (hipermarkety). Budynki te są zazwyczaj dostosowane do potrzeb oraz możliwości osób niepełnosprawnych, co świadczy o braku dyskryminacji wobec osób niepełnosprawnych.

SPOŁECZNE I PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY MARGINALIZACJI

Wydaje się, że wszystkie wymienione wcześniej formy pozbawiania godności człowieka, którego autorami są inni ludzie, można odnieść do osób niepełnosprawnych. Osoby niepełnosprawne często spotykają się z obrazą ze strony innych, która dotyczy ich odmienności, zwłaszcza w aspekcie fizycznym. Często osoby niepełnosprawne wykluczane są z tak zwanych „normalnych” społeczności, a ich prawa nie są respektowane. Takie działania doprowadzają do izolacji osoby niepełnosprawnej, a jej mieszkanie staje się więzieniem: boi się wyjść na zewnątrz, bo nie chce kolejnych upokorzeń ze strony przechodniów, a urzędy nie respektują jej praw do pracy i samorealizacji.

Odczucia jednostki, która utraciła godność, można określić jako poczucie bycia nikim, poczucie utraty tożsamości, a także utraty tożsamości społecznej w sensie zaniku kategorii MY. Towarzyszą temu bardzo przykre emocje wstydu, lęku, żalu prowadzące do coraz gorszego samopoczucia. Prawdopodobnie te emocje nie są obce osobom niepełnosprawnym. Ważne jest również upowszechnienie poglądów filozoficznych, które przyznają osobom niepełnosprawnym status pełnosprawnego członka społeczności ludzkiej.

Sens ich życia, poczucie godności są takie same jak u innych osób. Wyniki badań socjologicznych wskazują, że społeczeństwo ma coraz bardziej pozytywne postawy wobec osób niepełnosprawnych. Częściej jednak pozytywne postawy deklarowane są na poziomie przekonań niż na poziomie zachowań, w których jest nadal wiele odrzucenia i dyskryminacji. Rezultaty badań dotyczące charakterystyki postaw społecznych wobec osób niepełnosprawnych, a także opracowywane współcześnie programy rehabilitacyjne, które podkreślają znaczenie aprobowanego nastawienia otoczenia do osoby niepełnosprawnej dla uzyskania pozytywnych efektów, stanowią uzasadnienie do podejmowania badań określających psychospołeczne determinanty pozytywnych postaw wobec osób niepełnosprawnych.

Jeżeli chodzi o społeczne determinanty poczucia bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych, to należy zwrócić uwagę przede wszystkim na ich

obecność w najważniejszych środowiskach wychowawczych (rodzina, grupa rówieśnicza, szkoła), zapewniających zaspokojenie elementarnych potrzeb oraz nawiązanie pozytywnych relacji. Powielanie negatywnego, przesyczonego stereotypami i uprzedzeniami wizerunku osób niepełnosprawnych nie sprzyja kreowaniu bezpiecznego i przyjaznego środowiska do funkcjonowania i integracji społecznej tej grupy. Postawy pełne lęku, zakłopotania, litości i nadopiekuńczości, deprecjonowanie wartości człowieka z dysfunkcją, wyolbrzymianie znaczenia jego niepełnosprawności powodują zwiększanie dystansu społecznego oraz narastanie negatywnych emocji.

Edukacyjno-kulturowy wymiar bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych dotyczy przede wszystkim dostępu do edukacji oraz kultury w takiej samej mierze, jak reszta społeczeństwa. Na ogół osoby zmagające się z niepełnosprawnością, w porównaniu z populacją ludzi zdrowych, są gorzej wykształcone¹⁴, ich udział w kulturze, jej odbiorze i tworzeniu jest znacznie mniejszy¹⁵, rzadziej podejmują aktywność zawodową.

Przeprowadzone badania potwierdzają, że osoby niepełnosprawne wykonują zazwyczaj znacznie gorzej płatną pracę o niższym statusie społecznym aniżeli ich sprawni rówieśnicy¹⁶. Taki stan rzeczy jest konsekwencją przede wszystkim negatywnego wizerunku osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, wielu lat zaniedbań, luk prawnych oraz zbyt niskich nakładów finansowych na rzecz dostosowania przestrzeni publicznej do potrzeb i możliwości tej grupy społecznej.

Utrudniony dostęp do edukacji i kultury wiąże się m.in. z brakiem odpowiednio wykwalifikowanej i przygotowanej kadry do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach, wprowadzaniem indywidualnego toku nauczania w przypadku osób, które mogłyby pobierać naukę w systemie integracyjnym, brakiem diagnozy pod kątem potrzeb edukacyjnych i kulturalnych,

¹⁴ R. Śleboda, Kierunek i poziom wykształcenia oraz aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2012, nr 3, s. 116.

¹⁵ W. Janocha, Marginalizacja i wykluczenie osób niepełnosprawnych z obszarów życia społecznego i religijnego, „Roczniki Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej” 2012, nr 4, s. 381.

¹⁶ W. Janocha, Marginalizacja i wykluczenie...

niedostatecznym wsparciem procesu kształcenia ustawicznego dorosłych osób niepełnosprawnych, niedostosowaniem infrastruktury budynków oraz terenów wokół nich do potrzeb osób niepełnosprawnych czy też z brakiem funduszy na organizowanie dojazdu do szkół i placówek kulturalnych.

Osoby niepełnosprawne ciągle mogą mieć poczucie dyskryminacji, wykluczenia ich z wielu obszarów działalności ludzkiej. Stworzenie instrumentów normatywnych pozwoli osobom niepełnosprawnym dochodzić własnych praw oraz wymagać ich respektowania przez innych. Niezwykle ważnym przedsięwzięciem jest także powoływanie instytucji stojących na straży przestrzegania przez organy państwowe, podmioty pozarządowe oraz społeczeństwo tych uregulowań oraz służących pomocą i wsparciem osobom niepełnosprawnym w trudnych sytuacjach życiowych. Ich działalność powinna być poddawana systematycznym kontrolom w celu zdiagnozowania poziomu świadczonych usług. Współcześnie dokonujące się zmiany powodują, że zmieniają się także uwarunkowania i możliwości zaspokojenia tej kluczowej dla prawidłowego funkcjonowania potrzeby.

Na uwadze należy mieć fakt, iż osoby niepełnosprawne nie stanowią homogenicznej grupy, a zatem zakres i charakter potrzeby bezpieczeństwa oraz jej elementarne determinanty mogą się różnić ze względu na rodzaj i charakter posiadanej dysfunkcji. Bezpieczeństwo stanowi podstawę prawidłowego rozwoju, podejmowania nowych wyzwań i radzenia sobie z przeciwnościami losu. Umożliwia nawiązywanie satysfakcjonujących relacji z innymi ludźmi oraz realizację własnych planów i zamierzeń. Z tych i wielu innych powodów bezpieczeństwo traktowane jest jako jedna z najważniejszych potrzeb psychicznych człowieka. Niepełnosprawność oraz wynikające z niej konsekwencje bez wątpienia naruszają poczucie bezpieczeństwa człowieka¹⁷. Często jednostki zdrowe negują prawo osób niepełnosprawnych do życia, rozwoju, wolności czy miłości.

¹⁷ Z. Kawczyńska-Butrym, Bezpieczeństwo osób chorych i niepełnosprawnych, [w:] Bezpieczeństwo człowieka w środowisku szkolnym, W. Ciszkowski [red.], Olsztyn 1999, s. 58.

Przedmiotowo traktują chorych, odmawiają współpracy z nimi, nie akceptują „inności”, powielają stereotypy, tworzą bariery architektoniczne, ekonomiczne, edukacyjne i inne. Jest to o tyle groźne, że poczucie bezpieczeństwa, poczucie własnej wartości oraz samoakceptacja, będące wypadkową m. in. poczynań innych ludzi, stanowią fundament usprawniania każdej osoby odbiegającej od przyjętej powszechnie normy. Lęk, strach oraz brak serdeczności ze strony innych w sposób pejoratywny oddziałują na jej rozwój¹⁸.

Ważnym zadaniem zatem stojącym nie tylko przed rodzicami, nauczycielami, lekarzami czy psychologami, ale także przed całym społeczeństwem, jest identyfikowanie podstawowych czynników wpływających na bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych w przestrzeni publicznej. Zgodnie z zasadą subsydiarności, należy bowiem akcentować współodpowiedzialność każdego człowieka za los tej grupy oraz właściwy klimat do rehabilitacji społecznej i zawodowej.

Zdaniem H. Larkowej, przychylne nastawienie otoczenia społecznego, zawierające elementy obiektywnej krytyki oraz życzliwej oceny jednostki z dysfunkcją, stanowią bazę do formowania się poczucia bezpieczeństwa oraz prawidłowej adaptacji społecznej¹⁹. Respektowanie praw osób niepełnosprawnych, serdeczność i akceptacja ze strony bliższego i dalszego środowiska oraz stanowiące ich rezultat poczucie własnej wartości i pozytywny obraz siebie, wpływają na subiektywnie korzystny odbiór jakości życia mimo własnych ograniczeń, kształtowanie pozytywnego stosunku do ludzi zdrowych oraz nabywanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych, rozbudzanie mechanizmów kompensacyjnych ukierunkowanych na pokonywanie barier²⁰. Model społeczny zakłada, że niepełnosprawność nie jest wyłącznie indywidualnym problemem człowieka borykającego się z

¹⁸ H. Borzyszkowska, Dziecko niepełnosprawne w rodzinie i społeczeństwie, [w:] Rewalidacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w rodzinie, A. Hulek [red.], Warszawa 1984, s. 24.

¹⁹ H. Larkowa, Postawy otoczenia wobec osób niepełnosprawnych, [w:] Stosunek społeczeństwa do ludzi niepełnosprawnych, A. Hulek [red.], Częstochowa 1985, s. 77-85.

²⁰ E. Minczakiewicz, Postawy nauczycieli i uczniów szkół powszechnych wobec dzieci niepełnosprawnych umysłowo, [w:] Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, W. Dykcik [red.], Poznań 1996.

nią, lecz sprawą całego społeczeństwa, przyczyniającego się do jej powstania poprzez marginalizację, wykluczenie tej grupy społecznej z kluczowych obszarów życia społecznego²¹.

RAMY PRAWNE WSPIERANIA BEZPIECZEŃSTWA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI RUCHOWYMI

Bezpieczeństwo fizyczne osób z niepełnosprawnościami ruchowymi wymaga podejścia systemowego i uwzględnienia czynników społecznych, infrastrukturalnych i psychologicznych. Likwidacja barier fizycznych skutkuje zmniejszeniem ryzyka wykluczenia społecznego i stanowi podstawę budowy poczucia bezpieczeństwa tych osób w duchu „*human security*”. Problematyka ta znajduje odzwierciedlenie obowiązujących w Polsce aktach prawnych, w tym w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, której art. 69 brzmi „*osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej*”²². Natomiast formy i zasady wsparcia osób z niepełnosprawnościami w zakresie aktywizacji i integracji społecznej są określone w Ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, w której jest mowa o likwidacji barier utrudniających tym osobom funkcjonowanie w społeczeństwie²³.

Obowiązek dostosowania przestrzeni publicznej do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnością ruchową, został określony w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami²⁴, a wsparcie dla rodzin i pieczy zastępczej z dziećmi z niepełnosprawnościami jest określone również w ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy

²¹ W. Dykcik, *Pedagogika specjalna wobec aktualnych sytuacji i problemów osób niepełnosprawnych*, Poznań 2005, s. 18-20.

²² Art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm.).

²³ Art. 34 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2011 nr 127 poz. 721 z późn. zm.).

²⁴ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2019 poz. 1696).

zastępczej²⁵. Pełne uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym jest określone w ratyfikowanej przez Polskę Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ z 13 grudnia 2006 r.²⁶. Na poziomie Unii Europejskiej obowiązek dostosowania przestrzeni publicznej do osób z niepełnosprawnościami został określony w Europejskim Akcie o Dostępności, który zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami dostępu do środowiska fizycznego, w tym technologii, towarów i usług, na równi ze wszystkimi²⁷. Akt został implementowany również do porządku prawnego Polski 26 kwietnia 2024 r.²⁸.

PODSUMOWANIE

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa jednostki wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na potrzeby jednostek zagrożonych wykluczeniem i marginalizacją, do których zaliczają się osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi. W artykule wykazano, że jednym z czynników wpływających na ich poczucie bezpieczeństwa, a bariery fizyczne powodują, że nie mogą w pełni korzystać z przysługujących im praw. Należy również zwrócić uwagę na to, że niedostosowanie przestrzeni publicznej do ich potrzeb, nie tylko stanowi barierę, ale również powoduje szereg zagrożeń fizycznych.

Jednocześnie, zgodnie z koncepcją „*human security*”, bezpieczeństwo jednostki, bezpieczeństwo społeczne i bezpieczeństwo państwa nie są odrębnymi bytami, ale, uzupełniając się, tworzą całość. Obecnie obowiązujące w Polsce przepisy prawne gwarantują osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z wszelkich, przysługujących im praw i umożliwiają im pełne uczestnictwo w życiu społecznym.

²⁵ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2022 poz. 447).

²⁶ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych ONZ z 13 grudnia 2006 r. (ratyfikowana przez Polskę w 2012 r., Dz.U. 2012 poz. 1169).

²⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz.U.UE.L.2019.151.70).

²⁸ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2024 r. o zapewnianiu spełniania wymagań dostępności niektórych produktów i usług przez podmioty gospodarcze (Dz.U. 2024 poz. 731).

Natomiast analizy przeprowadzone w niniejszym artykule pozwoliły na pozytywne zweryfikowanie hipotezy badawczej, która zakładała, że niedostosowanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo znacząco obniża ich poczucie bezpieczeństwa. Jednak dalszych badań wymaga realizacja zasady równoprawnego dostępu fizycznego osób z niepełnosprawnościami ruchowymi do infrastruktury i usług w przestrzeni publicznej.

Bibliografia

Literatura

Borzyszkowska H., Dziecko niepełnosprawne w rodzinie i społeczeństwie, [w:] Rewalidacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w rodzinie, A. Hulek [red.], Warszawa 1984.

Dykcik W., Pedagogika specjalna wobec aktualnych sytuacji i problemów osób niepełnosprawnych, Poznań 2005.

Garbat M., Środowisko fizyczne i społeczne osób niepełnosprawnych, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja” 2003, nr 1.

Janocha W., Marginalizacja i wykluczenie osób niepełnosprawnych z obszarów życia społecznego i religijnego, „Roczniki Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej” 2012, nr 4.

Jaranowska K., Osoby niepełnosprawne w środowisku miejskim, Warszawa 1996.

Kaczmarek K., Digital Competencies of the General Public and the State's Vulnerability to Cyberspace Threats, [w:] The Public Dimension of Cybersecurity, M. Karpiuk, J. Kostrubiec [red.], Maribor 2022.

Kawczyńska-Butrym Z., Bezpieczeństwo osób chorych i niepełnosprawnych, [w:] Bezpieczeństwo człowieka w środowisku szkolnym, W. Ciszkowski [red.], Olsztyn 1999.

Kołodziejczyk K., Bezpieczeństwo. Kontekst personalno-aksjologiczny, „Zeszyty Naukowe WOSWL” 2009, nr 1.

Kotela C., Miasta bez barier. Opracowania urbanistyczne dotyczące przystosowania miast do potrzeb osób niepełnosprawnych, [w:] Auxilium Sociale – Wsparcie Społeczne, 1997, nr 3-4, wkładka informacyjna.

Larkowa H., Postawy otoczenia wobec osób niepełnosprawnych, [w:] Stosunek społeczeństwa do ludzi niepełnosprawnych, A. Hulek [red.], Częstochowa 1985.

Minczakiewicz E., Postawy nauczycieli i uczniów szkół powszechnych wobec dzieci niepełnosprawnych umysłowo, [w:] Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, W. Dykcik [red.], Poznań 1996.

Pieczywok A., Złożoność zagrożeń egzystencji człowieka – wybrane zagadnienia, „Ius et Securitas” 2024, nr 1.

Śleboda R., Kierunek i poziom wykształcenia oraz aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2012, nr 3.

Urbanek A., Ludzki wymiar bezpieczeństwa, [w:] Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa, A. Urbanek [red.], Słupsk 2013.

Włodyka E. M., Odbiór społeczny bezpieczeństwa realizacji polityk publicznych państwa w obszarze e-administracji: studium przypadku, „Ius et Securitas” 2024, nr 1.

Wojcieszke B, Stajniak B., Psychologia godności. Zarys koncepcji teoretycznej, [w:] Od myśli do decyzji i działań, D. Doliński, B. Weigl [red.], Warszawa 2001.

Wytyczne likwidacji barier urbanistyczno-architektonicznych finansowanych ze środków PFRON, Warszawa 1994.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz.U.UE.L.2019.151.70).

Konstytucja Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm.).

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych ONZ z 13 grudnia 2006 r. (ratyfikowana przez Polskę w 2012 r., Dz.U. 2012 poz. 1169).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2019 poz. 1696).

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2024 r. o zapewnianiu spełniania wymagań dostępności niektórych produktów i usług przez podmioty gospodarcze (Dz.U. 2024 poz. 731).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2011 nr 127 poz. 721 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2022 poz. 447).

PHYSICAL THREATS FOR PEOPLE WITH MOBILITY DISABILITIES IN THE CONTEXT OF HUMAN SECURITY

Abstract

The article analyses the issue of physical threats faced by people with mobility disabilities in the context of “human security”. It was assumed that the failure to adapt public space to their needs leads to a reduced subjective sense of security. The factors that influence the functioning of this group in society were presented in a comprehensive way. The analysis of the literature on the subject, documents and existing data, as well as the qualitative description of social phenomena supplemented by a formal and dogmatic analysis, allowed us to confirm the research hypothesis and indicated the need for further actions to eliminate barriers and build an inclusive society.

Keywords: human security, people with mobility disabilities, physical security, public space, exclusion, physical barriers.